

HATLANE SKOLE

Dysleksivennlig skole

**Handlingsplan for tilrettelegging
av lese- og skriveopplæringen.
Rutiner for kartlegging og tiltak.**

Hatlane skole ble godkjent som dysleksivennlig skole høsten 2015.

Denne planen beskriver tilrettelegging og pedagogiske tiltak på alle trinn, med tanke på best mulig leseopplæring for elevene.

Dokumentet skal være en faglig veileder for den ordinære opplæringen, samt gi oversikt over rutiner og prosedyrer for kartlegging og tiltak når elevene ikke har tilfredsstillende læringsutbytte.

Hatlane skole har som mål at både pedagoger og foreldre/ pårørende kjenner arbeidsgang og rutiner fra utredning starter og fram til pedagogiske tiltak og hjelpemidler er på plass.

Innholdsfortegnelse

Side

Innholdsfortegnelse	2
1.0 Dysleksi	3
1.1 Hva er dysleksi?	3
1.2 Hva er årsaken til dysleksi?	3
1.3 Dysleksiens konsekvenser og utfordringer	3
1.3.1 Lesingen	3
1.3.2 Skrivingen	3
1.3.3 Håndskrift	3
1.3.4 Leseforståelse	4
1.3.5 Oppmerksomhetsproblemer	4
1.3.6 Dårlig minne?	4
1.4 Spesielle kjennetegn ved dysleksi	4
1.5 De vanligste kjennetegnene i barneskolen	5
1.6 Følgevaner/sekundære vansker	5
1.7 Hvordan oppdager vi problemene	6
1.8 Når kan dysleksi diagnostiseres?	6
2.0 Den ordinære lese- og skriveopplæringen	7
2.1 Tilrettelegging innenfor ordinær opplæring	7
2.2 Kartleggingsrutiner for alle trinn innenfor ordinær opplæring	7
2.3 Årshjul lesekartlegging på Hatlane skole	8
2.3.1 Småskoletrinn	8
2.3.2 Mellomtrinn	9
2.4 Vurdering/Feedback	9
3.0 Utredning - når eleven ikke har tilfredsstillende utbytte av den ordinære opplæringen.	10
3.1 Utredningsfasen	10
3.2 Etter kartleggingen	11
3.3 Kompensatoriske hjelpemidler	11
3.3.1 Hvorfor PC/digitale verktøy?	11
3.4 Tilrettelegging på skolen	12
3.5 Noen gode råd	13
3.6 Samarbeid med hjemmet	14
3.7 Tilrettelagt undervisning/spesialpedagogiske tiltak	15
Nettadresser	16
Litteraturhenvisninger	17

1.0 Dysleksi

1.1 Hva er dysleksi?

Dysleksi er gresk og betyr vansker med ord ("dys" = vansker, "lexia" = ord).

Dysleksi rammer ca. 3-5% av befolkningen i den vestlige del av verden.

Dysleksi opptrer på alle intelligensnivå.

Dysleksi er arvelig.

Dysleksi gir forsinket lese- og skriveutvikling, men også dyslektikere lærer å lese.

Dysleksi behøver ikke ødelegge for planlagt utdanning og/eller yrkesvalg.

1.2 Hva er årsaken til dysleksi

Årsakene til dysleksi er primært forbundet med en svikt i det fonologiske systemet.

Fremdeles er det mange uklarheter med hensyn til dysleksiens natur. Vi vet likevel at disse lese- og skrivevanskene ikke skyldes svak evnemessig utrustning. Heller ikke kommer dysleksi av sansemessige defekter, mangelfull undervisning, emosjonelle problemer eller understimulering på det språkligkulturelle området.

Det fonologiske svikten som antas å ligge bak dysleksiproblemet, kan trolig føres tilbake til en feilutvikling i det sentrale nervesystemet, som igjen blir bestemt av en komplisert interaksjon mellom arv og miljø alt på fosterstadiet.

1.3 Dysleksiens konsekvenser og utfordringer

1.3.1 Lesingen

Dyslektikernes hovedproblem gjelder ordavkodning. I lesingen betyr det at de har vansker med raskt, sikkert og automatisk å identifisere de skrevne ordene i en tekst. Deres lesing blir langsom, haltende og besværlig. De må anstrenge seg så mye med ordavkodningen at ressursene for forståelsen ikke strekker til. Dyslektikernes vansker med å forstå en tekst henger altså primært sammen med deres mangelfulle ordavkodning. Når de får lytte til en tekst som blir lest opp for dem, har de ofte ingen vansker med å forstå den.

1.3.2 Skrivingen

For å kunne stave korrekt må de indre forestillingene om hvordan ord er oppbygd, være presise. Dyslektikere har i alminnelighet ikke slike klare indre forestillinger om ord. Særlig gjelder det lange og sjeldne ord, ord som er vanskelig å uttale, eller ord som ikke staves lydrett.

1.3.3 Håndskrift

Mange elever med dysleksi har dårligere håndskrift enn normale lesere. Til dels kan det nok skyldes den forsinkede, finmotoriske utviklingen som karakteriserer mange av dem. Men det finnes også mange ganger en emosjonell komponent. Bokstavene er negativt ladede, noe ubehagelig som man helst vil unngå. I tillegg kommer også mangel på øvelse. Barna lærer seg ofte hvordan man unngår å arbeide med skriften. Endelig kan den dårlige rettskrivingen spille en viss rolle. Eleven forsøker å skjule sin usikre staving gjennom en utydelig håndskrift.

1.3.4 Leseforståelse

Dyslektikernes dårlige ordavkodning innvirker negativt på leseforståelsen. Deres svake selvtillit gjør at de ikke kan nærme seg en tekst på en avspent og tillitsfull måte. De er ofte passive og innser ikke at forståelse krever et aktivt, konstruktivt tolkningsarbeid der deres egne erfaringer og tidligere kunnskaper spiller en avgjørende rolle.

1.3.5 Oppmerksomhetsproblemer

Dysleksi er ofte ledsaget av oppmerksomhetsproblemer. Barn med dysleksi kan ha vansker med å sitte stille. De synes å være ukonsentrerte og utålmodige når de skal lære noe nytt. Det er imidlertid ikke lett å vite hva som er årsak og hva som er virkning. En tidlig mislykkethet med skriften kan seinere gi symptomer på oppmerksomhetsproblemer. En del barn kan også ha oppmerksomhetsproblemer med seg når de kommer på skolen, noe som naturligvis vanskeliggjør lese- og skriveinnlæringen.

1.3.6 Dårlig minne?

De fonologiske problemene som kan være forbundet med dysleksi, gir ofte indirekte problemer med minnet. Det dreier seg da om korttidsminnet eller arbeidsminnet, der for eksempel navn, bokstaver eller annet materiell er kodet i språklig form. Den dårlige fonologiske koden kan gjøre at det blir vanskelig å holde en lang setning i minnet. Dette kan i sin tur lede til problemer med forståelsen. Et annet problem kan være å huske nye ord. De nye ordene blir dårlig innkodet og blir dermed vanskelig å hente fram. På den måten kan en del dyslektikere ha større vansker enn andre lesere med å utvikle ordforrådet sitt. Her kan vi få enda en årsak til dårlig leseforståelse.

1.4 **Spesielle kjennetegn ved dysleksi**

Det er to hovedkjennetegn ved dysleksi:

- 1 - store vansker med å lese ord og
- 2 - store og ofte vedvarende vansker i rettskrivingen.

Det er den tekniske siden ved leseprosessen som svikter hos dyslektikere. De har normal ferdighet i å forstå lest tekst. Men siden god leseforståelse avhenger av god teknisk leseferdighet, finner man ofte at dyslektikere også får sekundære problemer med leseforståelsen.

Lesevanskene gir seg utslag på ulike måter, for eksempel i:

- vansker med å skille lydlike og formlike bokstaver fra hverandre
- vansker med å binde lyder sammen til ord
- vansker med å dele inn ord i hensiktsmessige ortografiske segmenter
- vansker med å gjenkjenne ord som helheter.

I rettskrivingen finner man ofte feiltyper som

- utelatelser og tillegg av bokstaver
- omkastinger av bokstavenes rekkefølge i ordet
- sammenslåing av to ord til ett eller oppdeling av ett ord i flere "ord"
- lydrett skrivemåte

De vansker og feil som dyslektikere viser i både lesing og rettskriving, forekommer også hos andre elever som ikke er kommet så langt i sin utvikling. Det betyr altså at dyslektikernes kvalitative feilmønster ikke behøver å være spesielle signaler om dysleksi.

1.5 De vanligste kjennetegnene i barneskolen

Det vil alltid være store individuelle variasjoner, men nedenfor gis det likevel en enkel oversikt over noen hovedkjennetegn ved dysleksi:

- Omfattende vansker med bokstavlæringen i 1. og 2. klasse (koble riktig bokstavlyd til riktig bokstavtegn), kan fremdeles være usikker på et par bokstaver i 3. klasse.
- Store vansker med å lære å lese ved hjelp av lydering (dra lyder sammen til ord).
- Leser ved hjelp av lydering også i 3. og 4. klasse
- Mangelfull evne til å kjenne igjen ord en har lest mange ganger før (ikke, jeg, jente, hvordan, hva osv.)
- Leser seint
- Hopper over småord når en leser
- Kutter endelser i ord eller leser feil endelse
- Dårlig rettskriving (sjuling = kylling, sgule = skule, såfe = sove osv.)
- Vansker med å uttale «vanskelige» ord (Mitsubishi, rododendron, representant, initiativ osv.), forenkler disse i egen uttale.
- «Leter etter ord» når en snakker. Har vansker med å huske hva enkelte ting kalles, spesielt ord for ting som eleven benytter relativt sjelden: (visp, grus, borrelås, persienne, kalkulator osv.)
- Vansker med å lære gloser, på tross av iherdig øving
- Vansker med å automatisere multiplikasjonstabellen (men god forståelse for logikken)
- God lytteforståelse (forstår mer når en blir lest for, enn når en må lese selv)

1.6 Følgevansker/sekundære vansker

- Problemer med retningsansen
- Problemer med å lære klokka og med tidsbegrep.
- Problemer med tall (ca. 50%)
- Grovmotoriske vansker (klossethet)
- Finmotoriske vansker og uleselig håndskrift
- Problemer med ordensansen
- Konsentrasjonsproblemer
- Mangelfull begrepsinnlæring
- Bruker mer energi (MR-undersøkelse)
- Lav selvtillit
- Psykiske vansker på sikt – ikke en følgevanske, men en «livsvanske»
- Misforstår lett

1.7 Hvordan oppdager vi problemene

- Stakkato høytlesing
- Nesa i bordet
- Stanser ved lange ord
- Gjetter seg til ord
- Bytter om på bokstaver
- Klager ofte på hodepine
- Glemmer skriftlig materiell som skal vises fram for andre/innleveringer
- Unnlater å gjøre skriftlig arbeid
- Skriver mye lydrett
- Leser feil på småord/endelser
- Leser fort, lavt eller utydelig
- «urokråker»

1.8 Når kan dysleksi diagnostiseres?

Hvor tidlig dysleksi kan diagnostiseres vil avhenge av en rekke faktorer. Den som utreder må ha oversikt over blant annet arvelighet, opplæringstilbud, grad av tilrettelegging, tidlig språkutvikling, oppmerksomhetsnivå, motivasjon, konsentrasjonsvansker osv. Årsaken til at en kartlegger alle disse områdene, er at lesevaner noen ganger kan se ut som dysleksi, men så viser det seg at vanskene skyldes høyt fravær, flytting, mangelfull oppmerksomhet el. Å ha oversikt over disse forholdene er viktigere jo yngre eleven er, og avgjørende for korrekt diagnostisering på barnetrinnet. Ved utredning av unge og voksne er behovet for utfyllende informasjon mindre, men en bør alltid innhente så fyldig informasjon som mulig. Logometrica anbefaler at en kartlegger og diagnostiserer så tidlig som mulig, likevel bør en ikke konkludere med dysleksi før på trinn 2 og etter en intensiv periode med målretta tiltak og evaluering av disse.

2.0 Den ordinære lese- og skriveopplæringen

2.1 Tilrettelegging innenfor ordinær opplæring

Alle elever har rett til ei tilpasset opplæring. Denne retten innebærer også kvalitet på opplæringen. Gode kunnskaper om lese- og skriveopplæring generelt hos lærerne, er en av forutsetningene for å innfri elevenes rett til tilpassa opplæring. Det er også slik at dersom kvaliteten på den ordinære tilpassa leseopplæringen er god, vil behovet for spesialundervisning bli redusert.

Vi snakker om en vinn – vinn situasjon for lærer og elev, og det er målet på vår skole – høy kompetanse i personalet og gode system og rutiner for å fange opp dem som fortsatt trenger tiltak utover det ordinære.

2.2 Kartleggingsrutiner for alle trinn innenfor ordinær opplæring

Før kartlegging:

- Vi setter av tid på teammøte der gjennomføring og rutiner blir drøftet og der alle får informasjon om prøvene/kartleggingene.
- God informasjon på foreldremøte på de aktuelle trinnene. Sende hjem ranselpost (Udir sine infoskriv).
- Elevene får god informasjon om hensikten med kartleggingen og hva som skal kartlegges.

Etter kartleggingen:

- Legge inn resultater i Conexus.
- Tilbakemelding til foresatte og elever.
- Drøfte elever i faresonen med leselærer/spes.ped.team.
- Gjennomføring av tiltak for elever som har resultater i nærheten av eller under kritisk grense.
- Tilbakemelding til foresatte om igangsatte tiltak.
- Evaluering av igangsatte tiltak + kort oppsummering registreres i Conexus - eks. lesegrupper og andre spesielle tiltak
Skriftlig dokumentasjon skal følge eleven hele skoleløpet – med tanke på læringshistorie og kan også bli etterspurt seinere i løpet av skolegangen.

2.3 Årshjul lesekartlegging på Hatlane skole

2.3.1 Småskoletrinn

Administrasjonen følger opp årshjulet på trinnsamtalene. Vi bruker Conexus til å legge inn alle prøver og kartlegginger som er tilgjengelig. LOGOS deltest 1 (3.-7.tr) er et tilbud til de elevene man er usikre på

Trinn	Prøve / Kartlegging	Måned / tidspunkt	Kommentar
1	SOL: Observasjon av lesing	Okt + mars (til pkt.4.3)	Obligatorisk
	Salto smartvurdering	Februar	Frivillig
	Kartlegging lesing (Udir)	April	Obligatorisk
2	Salto oppstartsprøve	Aug/Sept	Obligatorisk
	Salto kartleggingsprøve 1	November (e. kap. 6)	Frivillig
	SOL: Observasjon av lesing	Jan/Feb fra pkt.4.4 tom. 5.2	Obligatorisk
	Salto kartleggingsprøve 2	Mars/April (e. kap. 15)	Frivillig
3	Kartlegging lesing (Udir)	April	Obligatorisk
	Salto oppstartsprøve	Aug/Sept	Frivillig
	Aski Raski	September	Veiledet av spes.ped.team
	Salto kartleggingsprøve 1	Okt/Nov	Frivillig
	Ordkjedetesten	Okt/April	Obligatorisk
4	Salto kartleggingsprøve 2		Frivillig
	ev. kombinert med SOL observasjon av lesing	Jan/feb (fra pkt. 5.3 tom. 5.7)	Obligatorisk
	Kartlegging lesing (Udir)	Mars	Obligatorisk
	LOGOS – deltest 1 (leseflyt) for elever man er usikre på. Carlsten	Mai/juni	Tilbud v/oppmelding til PPT
4	SOL: Observasjon av lesing	Sept/okt + Feb. (tom. pkt. 6.11)	Obligatorisk
	+ Ordskjedetesten	Sept/Okt	Obligatorisk
	Carlsten	Sept/Okt + Mai/Juni	Frivillig
	Kåre Johnsen orddiktat	Okt/Mars	Obligatorisk
	S-40 Tekstvurdering	Mai/juni	Obligatorisk
	LOGOS – deltest 1 (leseflyt) for elever man er usikre på.		Tilbud

2.3.2 Mellomtrinn

Administrasjonen følger opp årshjulet på trinnsamtalene. Vi bruker Conexus til å legge inn alle prøver og kartlegginger som er tilgjengelig.

LOGOS deltest 1 (3.-7.tr) er et tilbud til de elevene man er usikre på

Trinn	Prøve / Kartlegging	Måned / tidspunkt	Kommentar
5	Nasjonale prøver norsk, (+engelsk og matematikk)	Oktober	Obligatorisk
	SOL: Observasjon av lesing Ordkjedetesten Lesesenterets staveprøve S-40 Tekstvurdering	Jan/feb tom. 7.3 Mars Mars Mai/juni	Obligatorisk Obligatorisk Obligatorisk Obligatorisk
	LOGOS – deltest 1 (leseflyt) for elever man er usikre på.		Tilbud
6	LOGOS elever man er usikre på SOL: Observasjon av lesing Ordkjedetesten Lesesenterets staveprøve S-40 Tekstvurdering	Okt.-des. Jan/feb.(tom8.1) Mars Mars Mai/Juni	Frivillig Obligatorisk Obligatorisk Obligatorisk Obligatorisk
	LOGOS – deltest 1 (leseflyt) for elever man er usikre på	Mai/juni	Tilbud
7	LOGOS elever man er usikre på SOL: Observasjon av lesing Ordkjedetesten Lesesenterets staveprøve S-40 Tekstvurdering Utvidet halvårsprøve (norsk)	Okt.-des. Jan/feb tom. 8.4 Mars Mars Mai/Juni Mars	Frivillig Obligatorisk Obligatorisk Obligatorisk Obligatorisk Obligatorisk
	LOGOS – deltest 1 (leseflyt) for elever man er usikre på	Mai/juni	Tilbud

Alle	Språkkompetanse i grunnleggende norsk (Legges i Conexus)	Innen 30. oktober og 10. april	For elever som har behov for tospråklig opplæring og særskilt norsk (Norsk2.)
------	--	--------------------------------	---

2.4 Vurdering / feedback

Formålet med vurdering, er å kunne gi feedback i den hensikt å fremme læring, samt anerkjennelse av eleven. Dette handler om den daglige muntlige tilbakemeldingen, som må inneholde informasjon som er av en slik art at eleven kan hente noe ut av den med formål å utvikle seg. For å kunne gi god feedback er det avgjørende viktig at eleven er kjent med hvilke mål og kriterier som ligger til grunn for oppgaven.

Jfr. VFL – Vurdering for læring – 4 prinsipper (Udir.no)

3.0 Utredning - når eleven ikke har tilfredsstillende utbytte av den ordinære opplæringen.

3.1 Utredningsfasen

Ved mistanke om lese- og skrivevansker, samler lærer all relevant dokumentasjon fra ordinær opplæring og tiltak som er gjort. Dette legges inn i «prosessdokument». Det finner du i skjemabanken til skolen eller PPT – skjema heter «Melding om behov for sakkyndig vurdering grunnskole» - «Pedagogisk Rapport» s. 2-3. (forsiden bruker vi ikke før ev. melding til PPT). Dette er grunnlag for melding til skolens spes.ped.team, som da vurderer nøyere kartlegging og ev. testing m/Logos.

Annen relevant kartlegging i tillegg til Logos:

Spes.ped.teamet vurderer i tillegg andre prøver som kan være med og utfylle bildet når en skal trekke konklusjoner. De mest sentrale av disse vil være:

- Ordkjedetesten
- Friskrivingsoppgave
- Lesesenterets staveprøve
- ADDES, impulsivitet, oppmerksomhetsvansker, og eller hyperaktivitet
- SDQ - screeninginstrument for vurdering av mental helse hos barn/unge
- Språk 6-16
- Våletesten
- Tester som gir utfyllende informasjon vedr. oppmerksomhetsvansker

Mapper: Kontaktlærer oppretter nå mappe på trinnets område på «nvs-felles, merket med sitt navn, elevens navn + kartlegging. Her legges prosessdokumentet og ev. annen informasjon. Dokumentet utfylles over tid og vil endres etter hvert som tiltak settes i gang og evalueres.

Etter en gitt utrednings- og utprøvningsperiode, vil spes.ped.teamet sammen med lærer/trinnet og i noen tilfeller administrasjonen, vurdere gangen videre – dvs.:

- skolen håndterer videre tilrettelegging innenfor skolens rammer – eller
- eleven bør henvises til ekstern instans for videre kartlegging/testing/tiltak

Viser kartlegging og Logostest indikasjoner på dyslektiske vansker, blir det iverksatt tiltak som er utledet av denne testingen. Slik kartlegging og tiltak vil som oftest skje på 3.-4. trinn, før vi gjennom rétest konkluderer med ev. dysleksidiagnose. Da vil vi kunne se hvorvidt vanskene varer ved, til tross for iverksatte tiltak. Som et ledd i utprøvingen, ber skolen foresatte få gjennomført grundig/utvidet synstest hos optiker (Specsavers eller Moa Optikk), for å finne ut om forstyrrelser i synsfunksjon kan medvirke til vanskene.

Når skolen har gjort testene og prøvd ut ulike tiltak for eleven, vil nødvendige konklusjoner i forhold til en dysleksidiagnose gjøres, uten henvisning til PPT.

I noen tilfeller vurderer vi at eleven har så store avvik fra kompetansemålene at andre instanser bør kobles inn. De aller fleste elevene blir da drøftet på NN-møte med PPT. Saksbehandler fra PPT kan da vurdere forskjellig fra oss

- at skolen skal ha kompetanse til å ivareta elevens opplæringen

NB – foresatte kan be om henvisning til PPT, eller selv henvisne hvis de er uenige i vurderingen.

Men i de fleste elevsaker som drøftes på NN-møtene, konkluderes det med at eleven har så omfattende vansker at de bør utredes for sakkyndig uttale og ev. rett til spesialundervisning.

Det kan være behov for ytterligere evnekartlegging som kan understøtte en dysleksidiagnose, eller avdekke tilleggsvansker og/eller andre forhold i vanskebildet.

Det er viktig å poengtere at diagnosen Dysleksi ikke automatisk medfører rettigheter etter § 5.2 om rett til spesialundervisning og ekstra timeressurs. Men §1.2 gir alle elever rett til tilrettelagt undervisning, og det er klart at en grundig utredning som ender med dysleksidiagnose, vil forutsette ytterligere tilrettelegging.

3.2 Etter kartleggingen

Kartleggingen skal ende ut i en tiltaksplan for eleven – hvilke metodiske tiltak som kan/skal iverksettes for å styrke elevens kompetanse og ha et system som fanger opp eventuell framgang eller stillstand.

Kartlegging skal gi et bilde av sterke og svake sider. Kunnskapen fra kartleggingen bør brukes til å arbeide på flere fronter. En må ikke se seg blind på det pedagogiske arbeidet med å trene svakheter. Mange med lese- og skrivevansker/dyslektikere må, selv med god oppfølging, leve med en svak lese- og skriveferdighet gjennom hele grunnskolen og videre.

Oppfølgingen må også fokusere på:

-arbeide med selvforståelse, slik at eleven kan opprettholde et godt selvbilde. Dette innebærer å hjelpe eleven til å avgrense problemene.

-utvikle sterke sider og interesseområder.

-gjøre det mulig å få mestringsopplevelser på tross av vanskene. Del opp oppgaver, gi mer tid eller gjør oppgavene enklere for eksempel ved å bruk hjelpemidler. Dette er viktig for å gjøre innsats i skolen meningsfull og motiverende.

-ta i bruk de kompensatoriske hjelpemidlene som er aktuelle.

Kartlegging har til hensikt å gi en best mulig tilpasset undervisning. Derfor er det naturlig at det er elevens lærere som får ansvar for å utføre dette arbeidet i tett samarbeid med spesialpedagogisk team.

Dette samarbeidet bør ideelt sett også gjelde tilretteleggingen av undervisningen – elevens tiltaksplan.

3.3 Kompensatoriske hjelpemidler

Det vil så være aktuelt å søke NAV om støtte til hjelpemidler som PC (gis i dag tilskudd på 3.200,-) og gode skriveretteprogram (LingDys/Textpilot). Hatlane skole har i kraft av sin kompetanse, fått aksept hos NAV til å sende slik søknad med dokumenterte prøver direkte til NAV uten PPT som mellomledd; dette gjør at søknaden behandles raskt (2-3 uker). Skole og foreldre i samarbeid, sender søknaden.

3.3.1 Hvorfor PC/digitale verktøy?

- Bruk av PC og ev. Ipad øker elevenes mestringsfølelse.
- Med egen PC kan eleven få opplæring og enklere drive systematisk skrivetrening - «touch». Den automatiseringseffekten en da kan oppnå i skrivning, viser seg ofte å ha gunstig effekt på rettskrivingen, i tillegg til at skrivearbeidet i seg selv gjennomføres raskere.
- Ved bruk av PC kan eleven tilegne seg helt nødvendige måter å kompensere for sine vansker med ordlesing og rettskriving:
  - bruk av stavekontroll, ordprediksjon, opplesing, bruk av skjermleser, ordbok og lydbøker til fagbøker og skjønnlitterære bøker og smartbok

- Elever med dysleksi har rett til å bruke PC til prøver/eksamener.
- PC lærer elevene å rette egne feil, etter at retteprogrammet har rettet samme feil x antall ganger.
- Eleven blir mer selvhjulpen.

Det kan også søkes om tilleggsutstyr som vil gjøre hverdagslivet enklere for den som har dysleksi;

-gjennomføring av hjemmearbeid og prosjektoppgaver

-kunne lese aviser og brev

-ta til seg den skriftlige informasjonen som kommer hjem hver dag. Her heter det at hjelpemiddelet skal kompensere for vansken/diagnosen i hverdagen, slik at han eller hun kan tilegne seg informasjon på lik linje med andre uten slike vansker. Hva slags utstyr dette kan være, er noe som hele tiden endrer seg i takt med tekniske og pedagogiske nyvinninger på området (tilgang på lydfiler, bruk av I-Pad, scannermus o.s.v.....)

Det kan være at noe tilleggsutstyr må kjøpes selv, dersom det ikke kan begrunnes medisinsk. Det er ikke nok å søke på pedagogisk grunnlag. Utstyret må i praksis være et hjelpemiddel som bidrar til økt funksjonsevne; det forutsettes at hjelpemiddelet gir eleven mulighet til å kunne ta ut sitt utviklingspotensiale.

Å lære å bruke disse hjelpemidlene tar tid. Det er viktig å komme riktig og tidlig nok i gang, for få fullt utbytte av hjelpemiddelet.

Skolen vil i samarbeid med hjemmet vurdere og tilrå type utstyr og når eleven er moden for å ta i bruk de ulike hjelpemidlene som er tilgjengelig.

3.4 Tilrettelegging på skolen

Læringsmiljøet i den enkelte klasse er viktig for å ivareta den enkelte elevs læreforutsetninger. Den aller viktigste ressursen er læreren i klasserommet og at det er tett kontakt med hjemmet. Godt samarbeid med hjemmet vil si at foreldrene blir satt i stand til å hjelpe sine barn i læreprosessen og ikke minst gi dem tro på egne muligheter.

Skolen tilbyr	Ansvar
7-8 ukers intensivt lesekurs – barnetrinnet er prioritert	spes.ped.team trinnlærere leselærere
Tilrettelagt mengde lekser	kontaktlærer
Utlån av lydbøker og digitale fagbøker (utlån av NLB fagbøker og brettboka)	spes.ped.team kontaktlærer
Kopier av lesestoff med større skrift	kontaktlærer
Tilpassede lesebøker (viktig med rett vanskegrad i teksten)	kontaktlærer
Innføringskurs i bruk av aktuelt digitalt verktøy og programvare, spesielt tilpasset dyslektikere. Opplæringen blir gitt foreldre/foresatte, elever og personale på trinnet	spes.ped.team It-ansvarlig Kontaktlærer/ Spes.ped.
Opplæring i teknisk skriveferdighet – «touch»	spes.ped.team trinnlærer
Veiledning i tilgang til gratis lydbøker til skjønnlitteratur gjennom egen bruker-id./pinkode hos nlb. (Norsk Lydbokbibliotek)	spes.ped.team
Informasjonskort (kort informasjon om eleven til alt personale på trinnet/nytt personale/vikarer)	kontaktlærer

Dette har jeg krav på som dyslektiker:

- **Jeg kan bruke PC/IPAD til alle skriftlige arbeid**
- **Jeg kan få ekstra tid når vi har prøver eller andre skriftlige arbeid.**
- **Jeg kan få oppgavene ved prøver lest opp for meg.**
- **Jeg kan få mulighet til å levere muntlig på prøver.**

3.5 Noen gode råd

- Skriftstørrelsen må prøves ut. Generelt vil en si at for dyslektikere vil ofte skriftstørrelsen 14 – 16 være passende. Mange foretrekker enda større bokstavtyper.
- Størrelsen på overskrifter bør eleven få velge selv.
- Linjeavstanden (format – avstand) bør være halvannen.
- Arial og Calibri er tydelige og gode skrifttyper.
- Dersom eleven gjør gjentatte feil, legger faglærer feilen inn i autokorrektur (verktøy – autokorrektur) slik at maskinen retter feilen automatisk neste gang.
- Bruk av synonymordliste(verktøy – språk- synonymordliste) hjelper eleven til å variere språket sitt.
- Det er også lurt å la en dyslektiker få en (elektronisk) kopi av lysark som lærere bruker. Husk at for en dyslektiker går det seint både å lese og å skrive det.
- I forbindelse med prøver, skal elever med dysleksi gis muligheten til å få lest opp spørsmålene ev få skrivehjelp.
- Minn eleven på å ta backup på arbeid som ligger på maskinen, en til to ganger pr. halvår.
- Fokuser på at lese og skrivevansker ikke betyr at man er "dum"
- Praktiser dysleksivennlig retting. Ikke sett rød strek under alle feil, men fokuser på feil som gjentar seg og ta dem i tur og orden.
- Det er viktig med forutsigbarhet og struktur, overlærte læringsstrategier er derfor nyttige for elevene.
- Ting må ofte gjentas, elever med dysleksi kan ofte slite med dårlig hukommelse. Vær tålmodig, forklar ting på ulike måter
- Elever med dysleksi kan godt sitte fremst i rommet, ved siden av motiverte elever, som kan gjenta lærerens instruksjoner
- Pass på at alle beskjeder er korte og konkrete. Gi dem også skriftlig.
- Det viktigste av alt – skap en åpen tone, slik at elevgruppen slår seg til ro med at ulike elever må ha ulike opplegg.

3.6 Samarbeid med hjemmet

Det er et mål for oss på Hatlane skole at foreldre/foresatte føler seg trygg på at barnet deres er godt ivaretatt og at skolens personale tar læringen og eventuelle vansker på alvor.

Når vansker avdekkes og utredninger og spesielle tiltak må iverksettes, skal foresatte involveres gjennom hele prosessen.

Kontaktlærer skal ha tatt opp med foreldre sin bekymring og orientert om at spes.ped.teamet blir kontaktet. Teamet er en del av skolens interne kompetanse, som skal gi personale faglig veiledning og støtte som del av skolens ordinære opplæringstilbud.

I tillegg har teamet en utvidet funksjon, når det blir snakk om ekstra tiltak og eventuell henvisning til instanser utenom skolen. Representant fra teamet blir da koblet inn i samarbeid med hjemmet.

- Spes.ped.teamet kobles inn når kontaktlærer har meldt sin bekymring og gitt melding til foresatte om at de ønsker videre utredning og kartlegging.
- Spes.ped.teamet gjør sine observasjoner og kartlegginger/tester – jfr. Punkt om «Utredning».
- Tilbakemeldingsmøte: det avtales møte mellom foresatte, kontaktlærer og den/de fra spes.ped.teamet som har gjort kartlegging og ev. Logos-testing. Mål med møtet er tilbakemelding om testresultat for deres barn og hvilke tiltak som lærer og spes.ped. har drøftet og foreslår. Har barnet fått konstatert dysleksidiagnose, får foresatte et informasjonsskriv om dysleksi og rettigheter. Viser barnet dyslektiske vansker og skal utredes videre/re-testes, blir hovedfokus på iverksetting av tiltak.
- Skolens tiltakspakke: vi informerer om skolens leseplan, om det er nødvendig med avvik fra denne, realistiske mål i forhold til læreplanen, læringsstrategier, ev. annet.
- Drøfter elevens hjemmearbeid – behov for oppfølging, tilrettelegging og tilpassing av lekser.
- Avtaler ev. søknad om hjelpemidler.
- Når/hvis hjelpemidler innvilges, gir skolen opplæring i bruken av innvilget utstyr. Det kan skje individuelt til den enkelte elev og pårørende sammen med personale på trinnet. Eller det kan skje i gruppe, hvis flere elever får vedtak omtrent samtidig – hvis de ønsker det. Opplæringen er i regi av skolens spes.ped.team i samarbeid med leselærere, pedagogene på trinnet og It-ansvarlig.
- Avklarer videre samarbeid – arbeidsperiode for eleven, evaluering av tiltak og nytt møte.

3.7 Tilrettelagt undervisning / spesialpedagogiske tiltak

	Hva skal gjøres	Ansvar
1.	Lærer melder bekymring til spes.ped.teamet	Kontaktlærer
2.	Observasjon og kartlegging/loggføring	Kontaktlærer
3.	Informasjon om hvorfor man er bekymret for eleven <ul style="list-style-type: none"> • Til foresatte • Til spes.ped.teamet / administrasjonen 	Kontaktlærer
4.	Møte med alle pedagogene på trinnet – samle bredest mulig informasjon Spes.ped.teamet gjør egne observasjoner og kartlegging. Bearbeiding/analyse (ADDES, 6-16, LOGOS, SDQ, Våletesten, observasjonsmateriale) Opprette mappe i ACOS	Spes.ped.team i samarbeid med kontaktlærer Konsulent
5.	Infomøte/tilbakemeldingsmøte mellom hjem og skole. Oppsummering av observasjon og kartlegging. Avklaring av tiltak iht. skolens tiltaksplan. <ul style="list-style-type: none"> • Ingen tiltak, eventuelt mer observasjon/kartlegging. • Tiltak innenfor trinnets/skolens rammer. • Dersom skole og hjem er uenige om tiltak, arbeider en videre med saken på skolenivå (adm) – møtereferat signeres. • Skriftlig referat fra møtet føres på skolens mal (legges i ACOS), kopi hjem. 	Kontaktlærer og spes.ped.team Kontaktlærer/konsulent
6.	Utarbeiding av læringsplan. Uprøving og evaluering i henhold til skolens tiltaksplan Ved dyslektiske vansker, sendes ev. søknad om hjelpemidler til NAV	Kontaktlærer Spes.ped.team
7.	Vurdering av tiltakene som er satt inn. Alle tiltak skal ha avtalt utprøvsperiode og evaluering. Gir tiltakene tilfredsstillende virkning, videreføres disse og eleven får tilrettelagt videre undervisning så lenge det er behov	Kontaktlærer og spes.ped.team
8.	Er resultat fra pkt. 7 ikke tilfredsstillende kontaktes administrasjonen, og saken forberedes til drøfting på NN-møte med PPT	Kontaktlærer og spes.ped.team
9.	Møte med repr. fra PPT Konklusjon fra møtet kan være: <ul style="list-style-type: none"> • Eleven har vansker de mener skolen bør håndtere selv • PPT ønsker videre utprøving av tiltak i skolen før ev. henvisning • Vanskene tilsier at eleven henvises til PPT uten videre kartlegging 	Spes.ped.team og adm.
10.	Henvisning / oppmelding til PPT: <ul style="list-style-type: none"> • Oppmelding på vegne av foresatte. • Skolen sender oversikt over tiltak som er gjort, evaluering av disse, tester og kartlegginger, samt skolens utredning. • Konsulent journalfører (ACOS), tar nødvendige kopier før utsendelse. 	Kontaktlærer Spes.ped.team adm Konsulent

11.	Inntaksbrev fra PPT og avtale om tidspunkt for observasjon/kartlegging <ul style="list-style-type: none"> • Utredning av eleven. • Sakkyndig vurdering med uttale om eleven får rett til spesialundervisning eller ikke.. 	PPT
12.	Sakkyndig uttale gjennomgås på tilbakemeldingsmøte fra PPT til kontaktlærer, spes.ped.team, adm og foresatte. Sier uttalen rett til spes.undervisning – legges det fram et utkast til IOP som drøftes på møtet (IOP skal være i tråd med tilråding fra uttalen) Skriftlig referat fra møtet (legges i ACOS), kopi hjem	PPT Kontaktlærer Spes.ped.team Kontaktlærer Konsulent
13.	Evt. enkeltvedtak om spesialundervisning	Rektor
14.	Etablering av særskilt tilrettelagt opplæring (IOP)	Kontaktlærer, spes.ped.lærer
15.	PPT avslutter så vanligvis saken	PPT

Adresser med gode anbefalinger

www.nlb.no

www.elevsiden.no

www.dysleksiforbundet.no

<https://dysleksivennlig.no/>

www.lingit.no

www.lesesenteret.no

www.logometrica.no

Litteratur:

Bøker:

- Badian, N. A. (2000). Prediction and Prevention of Reading Failure. Baltimore: York Press.
- Catts, H. W. & Kamhi, A. G. (2005). Language and Reading Disabilities. New York: Pearson Education, Inc.
- Disabilities. From Identification to Intervention. New York: The Guilford Press.
- Flanagan, D. P. & Alfonso, V. C. (2011). Essentials of Specific Learning Disability Identification. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Pugh, K. & McCardle, P. (2009). How Children Learn to Read. New York: Psychology Press.
- Fletcher, J. M., Lyon, G. R., Fuchs, L. S., & Barnes, M. A. (2007). Learning to Read. Baltimore, MD: York Press.
- Florman, B. R. (Ed.) (2003). Preventing and Remediating Reading Difficulties. Baltimore: York Press.
- Høien, T. & Lundberg, I. (2000). Dysleksi - fra teori til praksis. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lundberg I. (2010). Läsningsens psykologi och pedagogik. Stockholm & Kultur.
- Pennington, B. (2009). Diagnosing Learning Disorders. A Neuropsychological Framework. London: The Guilford Press.
- Shaywitz, S. (2003). Overcoming Dyslexia. New York: Alfred A. Knopf.
- Snowling, M. J. & Hulme, C. (Eds.) (2005). The Science of Reading. A Handbook. Oxford: Blackwell Publishing.

Artikler:

- Gertsen et al. (2009). Assisting Students Struggling with Reading. Institute of Education, U.S. Department of Education.
- National Reading Report (2000). Child Health and Human Development. U.S. Department of Education.
- Slavin et al. (2010). Effective Programs for Struggling Readers: A Best Evidence Synthesis. Institute of Education, U.S. Department of Education.
http://www.bestevidence.org/word/strug_read_Jun_02
- Høien-Tengesdal, I. (2010). Is the Simple View of Reading too Simple? Scandinavian Journal of Educational Research, 54,451-469.
- Høien-Tengesdal, I. & Høien, T. (2012). The Reading Efficiency Model: And extension of the Componential Model of Reading. Journal of Learning Disabilities, 45, 467-479.
- Høien-Tengesdal, I. & Tønnessen, F. E. (2011). The Relationship between phonological skills and word decoding. Scandinavian Journal of Psychology, 52, 93-103.